

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Jiřího Borovského

**K analýze vojenského významu olomoucké pevnosti
v období válek o rakouské dědictví a sedmileté války**

**(Military Importance Analysis of the Olomouc fortress
in the War of the Austrian Succession and the Seven Years' War)**

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav světových dějin, 2015,
263 strany + 10 obrazových příloh

Jiří Borovský navazuje svou disertační prací na svou diplomovou práci *Obléhání Olomouce v roce 1758 a jeho soudobá reflexe (The siege of Olomouc in 1758 and its contemporary reflection)*, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 115 stran, obhájenou v roce 2007 (online [cit. 9. 9. 2015], dostupné z WWW: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/49939>) – ač tuto diplomovou práci uvádí v seznamu odborné literatury ke své práci disertační, v úvodním přehledu relevantní odborné literatury disertační práce svou práci diplomovou – snad z přílišné skromnosti – neuvádí. Jak plyne již z názvu disertační práce, je pojata daleko širší nežli práce diplomová, neboť usiluje o analýzu role olomoucké pevnosti během války o rakouské dědictví a sedmileté války. K názvu práce poznamenávám, že jeho anglický překlad ne zcela koresponduje s českým originálem – plurál „válek o rakouské dědictví“, užívaný v české odborné literatuře, je náležitě překládán singulárem – „the War of the Austrian Succession“, jak je to obvyklé v anglicky psané odborné literatuře, obdobně se užívá singuláru i v německé či v polské odborné literatuře – „der Österreichische Erbfolgekrieg“, „wojna o sukcesję austriacką“, aniž by tento válečný konflikt byl dále chronologicky členěn na „další“ války. „Omezovací“ (či jak ji nazvat) formulace „K analýze...“ se v angličtině neobjevuje (je ostatně neopodstatněná i v českém názvu práce), substantivum „fortress“ by mělo být psáno stejně jako ostatní substantiva s velkým písmenem.

Svou disertační práci rozvrhl J. Borovský – vedle již zmíněného *Úvodu* a *Závěru* – do čtyř kapitol: 1. *Rakouská a pruská armáda v polovině 18. století*, 2. *Olomoucká pevnost*, 3. *Olomouc za války o rakouské dědictví* a 4. *Význam olomoucké pevnosti pro průběh sedmileté války*, následují *Seznam pramenů a literatury* a 10 obrazových příloh. Jednotlivé kapitoly jsou dále členěny do průběžně číslovaných tematických podkapitol.

Z *Úvodu* a *Seznamu pramenů a literatury* plyne, že autor disertace podnikl heuristický výzkum ve Státním okresním archivu Olomouc, a to fondů *Archiv města Olomouce* a *Sbírce map a plánů* (v rámci fondu *Archiv města Olomouce* záslužně excerpoval obsáhlý fond *Zlomky registratur*, v současné době již digitalizovaný), a fondy Moravského zemského archivu v Brně (tak zní oficiální název této instituce, nikoli Moravský zemský archiv Brno, jak píše disertant) – fond *Cerroniho sbírka*, fond *Gubernium* a fond *Rodinný archiv Laudonů*. Kromě pramenů již využitých a citovaných zejména v recentní odborné literatuře našel disertant mj. ve fondu *Knihy* v konvolutu označeném jako *Knihy různých pamětí olomouckých pro léta 1450–1758* dvoje záznamy týkající se pruského obléhání Olomouce v roce 1758, jež byly pořízeny v olomouckém klášteře klarisek a zůstávaly doposud neznámy. Pro účely disertační práce by jistě bylo užitečné excerpovat rakouské archivy, zejména Österreichisches Staatsarchiv – Abteilung Kriegsarchiv,

v tom ohledu tak zůstává prostor pro bádání nastupující generace najmě rakouských historiků. Soupis vydaných pramenů a odborné literatury připojený k disertaci je vskutku reprezentativní, zahrnuje jak starší, tak zejména recentní české a německy psané relevantní historické publikace a pramenné edice – z českých historiků zabývajících se dějinami 18. století jsou to především publikace a edice Stellnerovy, Horčíčkovy, Kuchovy-Breburdovy a Kupkovy, Michnovy, Spáčilovy, Smutného a Fialovy, z prací syntetických pak zejména Bělinovy a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. X. – Slezské války, osvícenské reformy a centralizace a germanizace správy v českých zemích*, Nakladatelství Paseka 2003, ze zahraničních recentních prací publikace Fayho, Duffyho, Kunische, Schillina aj., citované v *Úvodu* bohužel bez jejich vročení. Postrádám odkaz na Schulzovy a kol. *Dějiny Olomouce, sv. I*, Olomouc 2009, chybí též odkaz na tři svazky publikace O. Jakubce a kol. *Olomoucké baroko*, Olomouc 2010–2011, v nichž se na více místech pojednává o výstavbě olomoucké barokní pevnosti. V nynější době je ovšem záhodno využívat též internetových zdrojů – v té souvislosti upozorňuji J. Borovského na jím nezmiňovaný *Project Seven Years War* [online: cit. 9. 9. 2015, dostupné z WWW: http://www.kronoskaf.com/syw/index.php?title=Main_Page].

Metodologicky vychází J. Borovský ve své disertaci z polemiky mezi britskými historiky Geoffreym Parkerem a Jeremym Blackem o tzv. vojenské revoluci, metodologického aparátu vojenských dějin a tzv. nových vojenských dějin, přihlíží i k metodologii politických dějin. Postrádám zde nicméně poukaz na historickou topografii, jež objevuje v současné době nové postupy díky rozvoji počítačové kartografie.

Disertace je opatřena náležitým poznámkovým a citačním aparátem, s územ je nicméně v rozporu autorovo rozhodnutí (s. 23 disertace): „V poznámkách pod čarou není při první citaci napsán úplný bibliografický záznam, ale pouze autorovo příjmení a zkrácený název díla.“ Zejména tak bez dohledání v seznamu použité odborné literatury nelze zjistit místo a rok vydání citované práce.

První kapitola disertace *Rakouská a pruská armáda v polovině 18. století* je rozvržena do sedmi podkapitol, v nichž J. Borovský představuje „hlavní rivaly“, tedy habsburskou a pruskou monarchii v dobových válečných konfliktech, strategii bojujících armád, bitevní taktiku, složení a velikost rakouské a pruské armády, důstojnický sbor rakouského a pruského vojska, pruskou armádu a rakouskou armádu. Už v označení dotyčných armád se objevuje terminologický problém, byť nijak podstatný – naproti jednoznačnému atributu „pruský“ se armáda označuje jako habsburská, neadekvátně jako rakouská a dobově adekvátně jako armáda císařsko-královská nebo zkráceně císařská, s tím ovšem, že „im kaiserlichen Interregnum 1740–1742 waren habsburgischen Truppen schon nicht mehr die Armee des Kaisers, sondern der Königin von Ungarn. Im Österreichischen Erbfolgekrieg kämpfte Königin Maria Theresia und mit ihr das österreichische Haus Habsburg um das Überleben im europäischen Mächtesystem. Ihr Kampf um die römische Kaiserwürde für ihren Ehemann Franz Stephan von Lothringen ging zunächst verloren. Mit der Übernahme der Kaiserkrone durch den Wittelsbacher Karl VII. (1742 bis 1745) wurden die Truppen des Kurfürstentums Bayern kurzfristig Kaiserliche. Ein Jahr nach dem Verlust der Kaiserwürde schrieb die ungarische Königin und österreichische Erzherzogin ihren Truppen Grün statt Gold für die Offiziersschärpen und die Truppenfahnen vor. Gold galt stets als kaiserliches Attribut. Die königlich ungarische Fahne der habsburgischen Truppen. Der kaiserliche Adler durfte 1743 nicht mehr genutzt werden. Nach der Kaiserwahl Maria Theresias' Gemahls Franz' I. bekamen die Truppen die kaiserlichen Zeichen zurück. Maria Theresia ließ sich zwar Kaiserin nennen, legte aber auf die Krönung als Kaiserin keinen Wert. Dies drückte

sich auch in der Benennung ihrer Armee aus, die nun ‚römisch kaiserlich-königlich‘ genannt wurde (cit. podle *Kaiserliche Armee (HRR)*, [online: cit. 9. 9. 2015, dostupné z WWW: https://de.wikipedia.org/wiki/Kaiserliche_Armee_%28HRR%29].“ Autor disertace stručně, ale výstižně charakterizuje strategii a taktiku armád 18. století, přináší základní statistické údaje o pruské a císařské armádě, jejich struktuře a o jejich důstojnickém sboru, přičemž akcentuje přetrvávající aristokratickou výlučnost a mnohonárodnostní původ císařského důstojnictva proti nárůstu důstojníků nešlechtického původu v pruské armádě, nezbytnou pozornost věnuje též jejich výzbroji a výstroji. V té souvislosti poznamenávám, že i pro rakouskou generalitu užívá J. Borovský hodnostní označení „polní maršál“ a „polní podmaršál“ – soudím, že není důvod, proč nezůstat v tom ohledu u tradiční české vojenské terminologie „polní maršálek“ a „polní podmaršálek“ (na rozdíl ovšem od adekvátního hodnostního označení u jiných armád, např. u pruské armády „generál polní maršál“).

Druhou kapitolu *Olomoucká pevnost* rozčlenil J. Borovský do tří podkapitol: *Strategický význam pevností, Olomoucká pevnost do válek o rakouské dědictví a Tereziánská pevnost*. Opírá se zde především o studie Pavla Michny a zejména o vynikající monografii M. Kucha-Breburdy a V. Kupky *Pevnost Olomouc* z roku 2003. V příloze k disertaci jsou sice reprodukovány dva plány olomoucké pevnosti – před výstavbou tereziánských fortifikací a za pruského obléhání Olomouce v roce 1758 – přece jen by ale slovnímu popisu výstavby olomoucké pevnosti prospělo schematické vyobrazení tereziánských fortifikací s legendou, jež by napomohla čtenáři disertační práce učinit si představu o topografii jejich jednotlivých částí, zejména bastionů a ravelinů. Není to ostatně záležitost pokrytá prachem zapomnění – v současné době dokončil sochař Jiří Žlebek rozměrný (6 × 8 m) sádrový model olomoucké pevnosti, podle něhož je odléván její kovový model, jenž bude zpřístupněn veřejnosti v areálu Muzea olomoucké pevnosti (viz *Bronzová socha olomoucké pevnosti z roku 1758* [online: cit. 9. 9. 2015], dostupné z WWW: <http://www.pevnostolomouc.cz/bronzova-socha-olomoucke-pevnosti-z-roku-1758.htm>). Autor disertace ukazuje, jak se díky prozíravosti vídeňského dvora, poučeného debaklem Olomouce během války o rakouské dědictví – 1. slezské války, kdy bylo toto město a pevnost bez odporu obsazeno pruskou armádou generála polního maršála Kurta Christopha hraběte Schwerina a v jeho zdech pobýval sám pruský král Friedrich II., stala z Olomouce do vybudování Tereziána a Josefova „nejmodernější pevnost na území českých zemí“.

Třetí kapitola disertace *Olomouc za války o rakouské dědictví* (tentokrát užil autor v názvu této války singuláru – podle chronologického členění se jedná o první slezskou válku) je strukturována do osmi podkapitol, v nichž J. Borovský objasňuje počátek války o rakouské dědictví, opatření podniknutá v Olomouci proti pruskému nebezpečí, okolnosti pruského vpádu na Moravu koncem roku 1741 a obsazení Olomouce, o pruské okupaci Olomouce trvající do dubna 1742, o obnovení válečných operací v roce 1742, prusko-bavorském obléhání Brna a konečně o odchodu Prusů z okupované Olomouce (označeném jako „Vyklizení olomoucké pevnosti“). Také v této kapitole prokazuje disertant svou důkladnou orientaci v pramenech a odborné literatuře, schopnost zpestřovat historický výklad případnými citacemi z pramenů, jejichž dobovou němčinu adekvátně tlumočí, využívá i latinsky psaných pramenů, najmě diaria řeholníka premonstrátského konventu na Hradisku u Olomouce P. Mariana Ullmana.

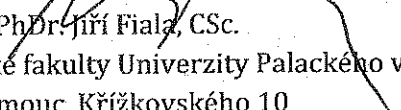
Čtvrtá, nejobsáhlejší a lze říci i nejoriginálnější a nejzdařilejší kapitola práce je věnována významu olomoucké pevnosti pro průběh sedmileté války. Je nesporné, že již sama tematika této kapitoly je mimořádně historiograficky atraktivní a pro autora disertace nikterak neznámá – jak jsem již uvedl výše, věnoval jí svou diplomovou práci. Kapitolu rozčlenil do jedenácti podkapitol,

v nichž se soustřeďuje na roli „podunajské monarchie“ v sedmileté válce, popisuje válečné operace na počátku roku 1758 (bitvu u Leuthenu/Lutynie/Lutyně a Schweidnitz/Świdnicy/Svídnice), postihuje důvody pruského tažení na Moravu, pruský vpád na Moravu, líčí přípravu olomoucké pevnosti na obléhání (tato podkapitola je dále členěna do šesti oddílů – Velitelé v Olomouci a vojenská posádka, Evakuace města, Stavební zásahy a vojenská opatření, Zásobování, Protipožární opatření a Bezpečnost a disciplína), popisuje průběh obležení Olomouce, operace císařských („rakouských“) vojsk v olomouckém okolí (srážku u Guntramovic a srážku u Domašova), ústup Prusů do Slezska, podává „bilanci“ pruského obléhání Olomouce, sděluje, jak Marie Terezie a František I. Lotrinský odměnili obránce Olomouce, a to jak příslušníky armády, tak občany, a uzavírá 4. kapitolu výkladem o závěru pruského tažení roku 1758. Za zvláště přínosný pokládám v této kapitole – vedle spolehlivého chronologického popisu událostí během pruského obležení Olomouce, s nímž se ovšem setkáme i v relevantní odborné literatuře – zřetel k tematicky uspořádaným aktivitám obránců Olomouce, jež podstatně přispěly – vedle taktických chyb pruského velení a blízkosti Daunovy armády – k neúspěchu tažení Friedricha II. na Moravu a ve svých důsledcích k záchraně Vídně i celé habsburské monarchie (české etnikum nevyjímaje) před expanzí militantního Pruska. Autor disertace tak osvětlil mnohý detail „každodennosti“ obléhatelů i obléhaných, dnes již nezcela samozřejmý – např. víceúčelové vytrhávání městské dlažby nejen pro stavbu barikád v ulicích při eventuálním pruském průlomu fortifikací, ale jako obranu před důsledky rikošetové dělostřelby, neboť by se dělostřelecké náboje mohly od dlažby odrážet, a působit tak další škody na životech i nemovitostech.

Disertační práci Mgr. Jiřího Borovského hodnotím jako velice zdařilou a v mnoha ohledech přínosnou i pro další historické bádání týkající se dějin českých zemí 18. století. Bohužel to nelze konstatovat o jejich ortografické a místy i stylistické úrovni – dosti početná nedopatření v tomto ohledu jsem v exempláři práce, jež jsem měl k dispozici, vyznačil a navrhuji jejímu autorovi, aby před publikováním práce (a to i v digitální podobě na internetových stránkách) její text podle těchto připísků zkorigoval.

Konstatuji, že disertační práce Mgr. Jiřího Borovského splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci v doktorském studijním programu Historické vědy, studijní obor Historie/obecné dějiny, a doporučuji ji k obhajobě. Navrhuji klasifikaci „prospěl“.

V Olomouci 9. září 2015

Prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc.
emeritní profesor Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci
770 81 Olomouc, Křížkovského 10
e-mail jiri.fiala@upol.cz